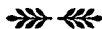

még egyszer, még kétszer, nem baj, ha kiköppenünk az ütemből, hisz nem az ütem a fontos számunkra, hanem a tanuló helyes kiejtése. Ha nem érti meg a mondatot először, játsszuk le még egyszer, mert nem a gyorsaság a lényeg, hanem a hallás utáni értés. Ennek ellenére nyugodtan állíthatjuk, hogy a magnetofon nevelői szerepe is kimutatható: koncentrátságra, állandó lélekjelenlétre, bizonyos munkaütemre szoktatja a tanulót, s számunkra ez a haszna sem lényegtelen.

MÉSZÁROS FERENC

Esztergom. Tanítóképző Intézet

Az akarati tulajdonságok megnyilvánulása a testnevelési órán

I.

„Belső ellentmondó tendenciák konfliktusának feltételei mellett lejátszódó cselekvést nevezzük a szó szoros és specifikus értelmében *akarati* cselekvésnek.

Az akarati cselekvés tehát tudatos, célirányos cselekvés, amelynek segítségével az ember tervszerűen megvalósítja az előtte álló célt, impulzusait tudatos ellenőrzésnek vetve alá, és a környező valóságot elgondolásainak megfelelően változtatva meg.”*

Az ember akarati tevékenységének van *intellektuális és emocionális* tényezője. Szükségleteink kielégítése alapján a vágyak síkján keletkezik. A szükséglet mint ösztönző erő, a vágy közbeiktatásával mint tárgyra irányuló kívánság nyer konkrét formát.

Az egyén gondolatban átéli a kívánt tárgy, illetve szellemi tevékenység kivitelezésének módját. Nem minden kívánságunk nyer aktív megvalósítást, ennek következménye, hogy nem minden kívánságunk válhat valóra a cselekvés folyamatában. Ez a pszichikus folyamat tulajdonképpen a motívumok harca, mely harcot az egyén elhatározása zár le. Az elhatározás eredményét tekintve kettős pólusú lehet: pozitív illetve negatív. Ez a kettősség feltételezi az egyén mérlegelését, mely mérlegelés az egyén és a társadalom igényeinek figyelembevételével történő — elhatározásban — nyer megoldást. Az akarati aktus folyamán az elhatározás nem mindig jelentkezik úgy mint konfliktus, ez a körülményektől függ.

Vannak dolgok, amelyek minden különösebb nehézség nélkül megoldást nyernek, mások viszont az egyén számára megoldásukat tekintve konfliktust jelentenek, mely erős akarati tevékenységet kíván.

Az akarati elhatározást követi a tulajdonképpen — aktív cselekvés — a tárgyasul elhatározott kívánság konkrét gyakorlati megvalósítása. Az akarati aktus tehát ideometrikus (az agy kérgi+izom) kiválasztó tevékenység, a mindenkori erkölcsi és jogi szabályok ellenőrzése mellett. Az ember vágyai, kívánságai teljesülésüket tekintve társadalmilag korlátozottak, azaz nem mint pusztán természeti erők nyilvánulnak meg, hanem az egyén sajátos feldolgozásában, mint tudatos kiválasztó tevékenység. Ez a kiválasztó tevékenység az egyén személyiségének tudatos tevékenysége mellett, az emberi erkölcsi normák figyelembevételével történik.

Az elmondottak alapján nem lehet kétséges, hogy az egyén akarati tulajdonsága, etikai alapja a nevelés függvénye, nem természeti adottság. Miatán az akarati aktus pszichikus részét világosan látjuk, szükséges a nevelés folyamatában a nevelőnek a személyiség akarati tulajdonságait is ismerni. Ezek ismeretében végezheti nevelői tevékenységét a pozitív akarati tulajdonságok fejlesztése, illetve a negatív akarati tulajdonságok alakítása érdekében. A személyiség akarati tulajdonságai:

1. Kezdeményező készség. Jellemzője az egyén belső ösztönző készsége, intellektuális adottsága, képzeleti gazdagsága, melyek birtokában akarati cselekvéseinek eredője, a sikeres cselekvés.

* Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai. II. kötet. XIV. fejezet.

2. A kezdeményező ellentéte a vezetésre váró cselekvésszegény tehetetlen típus. Külső ösztönzés nélkül az akarati cselekvés pozitív gyakorlati végrehajtására képtelen.

3. Az önállóság, függetlenség az akarati tulajdonság lényeges meghatározója. Jellemzője a tudatosság, az egyén a körülmények tudatos felmérése alapján cselekszik.

4. A határozottság az akarat azon tulajdonsága, mely az akarati elhatározás erősségében, gyorsaságában jut kifejeződésre. A határozottságot jellemezheti egyrészt az impulzivitás túlsúlya az intellektuális felett, illetve az intellektuális megfontoltság. Ennek eredményeként a határozottság tartalmi lényegét tekintve különböző értékű. A kettő viszonya egymáshoz az akarati elhatározás milyenségét határozza meg. Az impulzív típusnál a tudatos mérlegelés háttérbe szorul, az impulzív erőkkel szemben. A megfontolt típusra jellemző a tudatos intellektuális tevékenység, az impulzív erők felett. A határozottságnak mindkét esetben párosulni kell a cselekvés végrehajtásához szükséges energiával.

5. Azok az egyének, akiknek nincsen elég energiájuk az akarati cselekvés végrehajtására akaratgyengék, határozatlanok. Az ilyenek az akarati cselekvés elhatározását nem tudják lezárni, illetve nincsen erejük az akarati cselekvés célkitűzések végrehajtására.

Az akarati célkitűzés végrehajtása elvi hűséget is kíván a cselekvő személytől. A személyiség ezen akarati tulajdonsága, az akarat etikai alapját tükrözi, mely a személyiség jellemtulajdonságaival van szoros, elválaszthatatlan kapcsolatban.

II.

Miként érvényesülnek az akarati tulajdonságok adott testnevelési órán?

A tudatos nevelési tevékenység, feltételezi, hogy a nevelőnek rendelkezni kell a lélektan idevonatkozó ismereteivel. Ez alapfeltétele a következőket nevelői tevékenységnek. Egyébként ennek hiányában növéndékeim akarati tevékenységét, a mozgásvágyból fakadó impulzív erők irányítják. Ez a tevékenységi forma nem feltételezi a pozitív akarati tulajdonságok alakulását, sem azok kielégítő etikai alapját.

Milyen módszertani lépéseket követel a nevelés folyamatában a pozitív akarati tulajdonságok kialakítása?

A folyamatos, következetes pozitív nevelői hatások eredményeként kialakulnak azok a feltételes reflexek, melyek mint tanult viselkedési formák, szabályok vezetnek az egyént életútján. A nevelő személye a cselekvésgondolat kapcsán mint feltétel szerepel, mely előhívja a kialakított viselkedési formát, illetve cselekvés sort. A későbbiek folyamán kialakulnak a pozitív szokások, cselekvés vonatkozásában a dinamikus stereotípiák, illetve ezek hiányában a rossz szokások, rossz dinamikus stereotípiák. Az oktatás és nevelés kölcsönhatása szükséges, hogy egyszerre érvényesüljenek az eredményes nevelői, oktatói tevékenység folyamatában. Úgy érzem ez módszertani probléma, mivel nem lehet jó módszer, ha az oktatás mellőzi a nevelési problémákat.

A testnevelési órán a vezényszavak, utasítások következetes betartásának egyenes következménye a fegyelmezett osztály magatartás. A nevelő részéről alkalmazott vezényszavak, utasítások következetes számonkérése neveltjeinkben egy cselekvéssort indítanak el, mely formai megnyilvánulása a testnevelési óra sajátos rendje. Ez a sajátos rend neveltjeink szokásává lesz a nevelés eredményeként, mely nem lényegtelen személyiségjegy, az egyén és a közösség szempontjából.

A testnevelési óra előkészítő része (szabad, pad, bordásfal, páros és kéziszergyakorlatok) nem igényelnek különösebb akarati tevékenységet. A cselekvés minden különösebb elhatározás nélkül — mint egyszerű akarati aktus automatikusan megy végbe. Ennek ellenére a gyakorlat azt mutatja, hogy az előkészítő gyakorlatok szépsége, plasztikussága speciális a gyakorlás alapján kialakult szenzomotorikát alakít ki, mely az izmok szép koordinált mozgásában nyilvánul meg.

Az oktatási főfeladat, valamint a játékos tevékenység a testnevelési óra azon része, mely mint bonyolult akarati tevékenység nyilvánul meg a mozgásismeretek oktatása folyamán. Mivel bonyolult akarati tevékenységről van szó, az ösztönzés és a

tulajdonképpen cselekvés közé, lelki folyamat ékelődik, melyben a tanuló akarati tulajdonságai felszínre kerülnek. A nevelőnek csak fel kell ismerni ezeket az érzékelhető tulajdonságokat és tudatosan fel kell használni a tanuló alakuló személyiségének alakítására. Adott konkrét óra keretén belül az oktatási főfeladat: a) Magasugrás oktatása, b) Kislabda hajítás (gyak. anyag), c) Játék: tűzharc. Osztály: IV. osztály.

A bonyolult akarati aktus *s z e r k e z e t i* felépítése.

Az akarati cselekvés pszichikális része.

a) Céltudat kialakítása.

A mozgásvágyon alapuló tevékenység céltudatos irányítása, az adott óra oktatási anyagára (érdeklődés felkeltése). A vágy (mint szükséglet) a kívánság fokára emelkedik, kialakul a *t á r g y i a s u l t* cél. A tervezett oktatási anyag esetében — a magasugrás gyakorlati végrehajtásának *tudatos gondolati képe*. Ez az akarati aktus a magyarázat és bemutatás egyenes következménye. Természetes a nevelői tevékenység milyensége az egész pszichikális részt folyamatában döntően meghatározza, hatékonyságát tekintve.

b) A pszichikális folyamat soron következő része, a tevékenység végrehajtásának *m é r l e g e l é s e*, melyet az *e l h a t á r o z á s* zár le. Ezután a cselekvés gyakorlati motorikus része következik. A nevelő számára ebben a szakaszban az akarati tevékenység pszichikális része érzékelhetővé válik — az akarati tulajdonságok felszínre kerülnek.

A *k e z d e m é n y e z ő* képességgel rendelkező tanuló az oktatott mozgásformát (magasugrást) minden gátló motívum nélkül magabiztosan végrehajtja, főleg ha testi képességei is rendelkezésére állnak.

A kevésbé kezdeményező típust biztatni kell, külső ösztönzésre szorul, melynek eredménye a pozitív kezdeményező készség kialakulása.

Példánkban a magasugrás gyakorlati végrehajtása *h a t á r o z o t t s á g o t* igényel. Vannak olyan tanulók akik az ugrás gyakorlati megvalósítását határozottsággal vállalják. Vannak olyanok akik külső ösztönzést igényelnek, mivel határozatlannak, ingadozóknak. A határozottság megnyilvánulhat úgy is mint kevésbé meggondolt, átélt elhatározás. Ennek alapja az egyén akarati cselekvésének impulzív része, kellő intellektuális tevékenység nélkül. Az igazi határozottság feltételezi az impulzív erők és az intellektuális erők együttes hatását. Ezek a tanulók felméri képességeiket és a magasság emelkedésével ennek birtokában hozzák meg elhatározásukat.

Ezek a külső jelenségek, a kötött mozgásforma elsajátítása kapcsán az akarati mozgás (cselekvés) kísérői, melyek az egyén akarati tulajdonságait feltárják. A nevelő ennek ismeretében, igyekszik megvalósítani az oktatás célját (magasugrás megtanítását), miközben az okt. cél elérése érdekében feltétlen nevelnie is kell. Az impulzív jellegű elhatározás, mely a vágyak fokán alakul ki, az oktatás és nevelés eredményeként *mindjobban tudatos, intellektuális jelleget ölt*, mely a személyiség lényeges meghatározója.

Felszínre kerülnek az esetleges akarat gyengék. Ezek külső ösztönzésre szorulnak. Az ösztönzés eredményeként a határozatlanság ellenére is sikeres akarati cselekvés várható és a huzamosabb ráhatás következménye, az *önbizalom* kialakulása.

Az óra gyakorló része a kislabda hajítás.

A gyakorlás nem más, mint a tanult mozgásforma szenzomotorikájának tökéletesítése, a dinamikus stereotípiák kialakítása, oktatási vonatkozásban. Nevelési vonatkozásban az akarati aktus gyakorlati végrehajtása folyamán tapasztalt akarati tulajdonságok (kezdeményező készség, határozottság, önállóság, tudatosság, illetve nem

kezdeményező, határozatlan, önállótlán, impulzív) pozitív alakítása, elmélyítése, személyiségjeggyé formálása. *Az óra játékos része*, az akarati tulajdonságok *etikai* alapjainak megismerésére nyújt kiváló lehetőséget. Az akarati tevékenységünk *etikai* alapjául szolgál, a rársadalomra jellemző erkölcsi jogi szabályok tudatos felismerése. Ez az akarati tevékenység a többi embertársamhoz, dolgokhoz való viszonyomat határozza meg. Itt kerül az akarati tevékenység elválaszthatatlan kapcsolatba a jellemmel.

A szervezett játék (Tűzharc) kollektív játék. Mint ilyen, szinte helyettesíti a felnőtt társadalmat, ahol az ember célirányos akarati cselekvéseinek határt szab a munkamegosztáson alapuló termelés. Minden játék, úgy ez a játék is, feltételezi az egyén impulzív vágyainak korlátok közé szorítását. A mozgásvágy, mint természeti erő, a külső tényezők függvényévé kényszerül válni. A külső kényszerítő tényezők jelen esetben egyrészt a játék szabályai, másrészt a többi játékos társ jelenléte. E két külső tényező, nevelői vezetés mellett, feltétlen megteremti az egyén tudatos viszonyulását a környezetéhez. A vágyakon, természeti törvényeken létrejött mozgásvágy, a játék szabályai, a játszótársak és a nevelői hatások együttes eredményeként – tudatos – a játék szabályainak megfelelő célirányos, akaratlagos mozgástevékenységgé alakult. E folyamat feltétlen igényli a nevelői vezetéset.

Csak ebben az esetben várható a játék pozitív, akarati tulajdonságokat alakító hatása. Ellenkező esetben a mozgásvágy természeti törvény alapján történő kielégítésének leszünk tanúi, mely erőszakos egyéni akarati étkai viszonyt eredményez. Ennek egyetlen következménye a játékos tevékenységben észlelhető: gyengébbek elnyomása, az erősebbek önző felülkerekedése, a játékszabályok önkényes értelmezése.

III.

Az akarati tulajdonságok felismerése, azok formálása a testnevelési órán (egyéb tanítási órán is) feltételezi az akaratlagos mozgás (cselekvés) lélektani felépítésének ismeretét. Ezek az ismeretek plusz nevelésméleti ismeretek vezetnek a nevelőt a) céltudatos nevelői tevékenységében, b) következetes, folyamatos nev. munkájában, c) a céltudatos, folyamatos és következetes nev. tevékenység eredményességének feltétele — a pozitív — nevelői egyéniség, d) az ilyen nevelő tanítványait szereti, becsüli, melynek következménye, e) a tanítvány és a nevelő között a jó viszony kialakulása.

Mindezek mint elengedhetetlen feltétel szerepelnek a tudatos módszer mellett, melyet az életkori sajátosságok meghatároznak.

Az oktatás folyamán növendékeinket cselekvésre készítjük. Az ismeretek elsajátítása, gyakorlati alkalmazása cselekvést igényel. A cselekvés jelen esetben a magasugrás, kislabda dobás, tűzharc, mint oktatási feladat, cselekvésben nyilvánul meg. E tevékenység folyamán tanítványaim a p a s z t a l a t o k á t szereznek.

Ezeket a tapasztalatokat az akarati tulajdonságok vonatkozásában vizsgáltam. Tanítványaim módszeres órávezetés mellett pozitív tapasztalatokat gyűjtöttek. E pozitív tapasztalatok birtokában, vezetésem mellett általánosították. Az általánosítás eredménye a leszűrt meggyőződés, elvi igazság esetleg szokás, akarati tulajdonság megnyilvánulása. A pozitív szerzett elvi, erkölcsi, akarati, jellembeli, érzelmi általánosításokat más körülmények között gyakorolják, alkalmazzák. Így válnak ezek a személyiséget pozitíven meghatározó tulajdonságok a személyiség sajátos énjévé. Természetes, hogy tanítványaim spontán módon is összegyűjtöttek tapasztalatokat, általánosították ezeket és ennek alapján alkalmazták is a gyakorlatban. Ebben az esetben a nem pozitív szerzett tulajdonságok átformálásáról van szó a ne-

velés folyamatában. A magasugrásra vonatkozóan, illetve a játékra vonatkozóan is szerezhettek már spontán tapasztalatokat, helytelen akarati tulajdonságokat. Ilyen pl. az elhamarkodott elhatározás, mely sikertelenséget von maga után. A sikertelenség egyenes következménye, mint helytelen tapasztalat és következtetés, hogy én nem tudom átugrani ezt a magasságot, mely meggyőződésévé válik — kialakult egy helytelen akarati tulajdonság, az önbizalom hiánya. Ebben az esetben a nevelés folyamatában átformálásról van szó.

A tapasztalatszerzés az általánosítás és gyakorlás, tulajdonképpen nem más mint ismeretek szerzése, tudatosult pozitív elvi, erkölcsi akarati tulajdonságok kialakítása nevelői vezetés mellett. A jó vezetés, nevelői hatás egyenes következménye a pozitív elvi, erkölcsi, akarati tulajdonságok kialakulása, melyek pozitív viselkedésben, elvi állásfoglalásban, erkölcsi magatartásban, akarati tevékenységben realizálódnak.

Természetes ennek ellenkezője is érvényesül, amikor a külvilág, illetve az elégtelen nevelői ráhatás eredményeként, a szerzett tapasztalatok spontán alakulnak. A személyiség elvi, erkölcsi, akarati tulajdonságai, ebben az esetben nem valószínű, hogy pozitív személyiségjegyek kialakulását eredményezik.

ÉLŐ MATEMATIKA

Tanulmányok

Szerkesztette: Gádor Endréne

Tankönyvkiadó, 1969. 228 o.

Az immár második kiadásban megjelent könyvet elsősorban a matematika szakos nevelők továbbképzésére ajánljuk. *Cser Andor, Hódi Endre, Lőrincz Pál, Kárteszi Ferenc, Kőváry Károly, Gallai Tibor, Erdősi József, Varga Tamás és Surányi János* egy-egy érdekes témáról szóló tanulmányát tartalmazza, közérthető formában, mégis igényes feldolgozásban.

Dr. Gazsó István

Dr. Lilly Görke:

HALMAZOK, RELÁCIÓK,

FÜGGVÉNYEK

Tankönyvkiadó, 1969. 422 o.

A mű eredeti címe: *Mengen, Relationen, Funktionen*.

Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin, 1965.

Fordította: Dr. Sólyom Mihályné.

Miként a könyv címéből kicúnik, tárgyát a modern matematika legfontosabb fogalmai közül választotta.

A szerző előszava szerint: „A társadalmi haladás a tudomány és a technika modern állapotának megfelelő matematikatanítást kö-

vetel, mely a tanuló által biztosan elsajátítható, matematikai lényeg' és a kellő mértékben, továbbépíthető megalapozás' erősebb kimunkálásának igényével lép fel. Itt van a halmazelméletnek különösen jelentősége; ezért kell matematikatanításunkban a halmazelméletnek mint alapelvnek és nem mint tantárgynak igen fontos helyet elfoglalnia...”

„Az említett körülmények elsősorban az első osztályok oktatásában és ebből következően az alsó tagozatos nevelők számára vetnek fel újszerű feladatokat. Az alsó tagozatos nevelő csak akkor tud a fokozott követelményeknek megfelelően tanítani, ha áttekintése van az itt található ismeretekről, összefüggésekről. Ez a könyv a matematika anyagának kimunkálásában segítséget ad. Ennek ellenére nem lép fel egzakt módon felépített tankönyv igényével. Sok bizonyítást csak vázol, és egyes kérdéseket csak érint. Nem az volt az elgondolásunk, hogy a tanítónak módszertani vezérkönyvet adjunk ahhoz, hogy a tanítás során az egyes kérdéseket miként tárgyalja, bár a könyvben itt-ott módszertani útmutatások, tanácsok is találhatóak.”

Ezt a célkitűzést a könyv — úgy véljük — sikeresen valósítja meg. Sok-sok példa, táblázat, ábra segítségével minden oldalról megvilágítja a tárgyalt fogalmakat, közel hozza az olvasóhoz és bevezet a közöttük található összefüggések felismerésének, megfogalmazásának és igazolásának módszereibe is.

Dr. Gazsó István